

Historie a současnost dobrovolnictví v České republice

Dokument zpracovaný pro Ing. Zuzanu Brzobohatou, poslankyni Evropského parlamentu jako podklad pro Evropský rok dobrovolných činností na podporu aktivního občanství (2011)

Kontakt: brzobohata.europarl@centrum.cz

Dokument zpracovali: Mgr. Karolina Krátká, Mgr. Helena Pernicová a další členové a spolupracovníci občanského sdružení Za sebevědomé Tišnovsko o.s.

Překlad do angličtiny: Mgr. Helena Pernicová

Odborná konzultace: PhDr. Jiří Tošner, kontakt: jiri.tosner@hest.cz

© Za sebevědomé Tišnovsko, o.s., listopad 2010, Tišnov

Kontakt: sebevedome@tisnovsko.eu

OBSAH

1. Úvod.....	3
2. Historie dobrovolnictví v ČR.....	4
3. Právní vymezení dobrovolnictví v současnosti.....	8
4. Širší vymezení dobrovolnictví.....	9
5. Typologie dobrovolných organizací.....	12
6. Dobrovolnická centra, organizace a programy.....	18
7. Firemní dobrovolnictví.....	21
8. Motivace k dobrovolné činnosti.....	24
9. Literatura.....	26
10. Shrnutí.....	27
11. Summary.....	28

1. Úvod

Rada Evropské unie vyhlásila rok 2011 Evropským rokem dobrovolných činností na podporu aktivního občanství. „Vzhledem ke zvláštnosti situace v každém členském státě a všem formám dobrovolnictví se pod pojmem ‚dobrovolné činnosti‘ rozumí všechny druhy dobrovolné činnosti, ať již formální, neformální či informální, které určitá osoba vykonává z vlastní svobodné vůle, na základě vlastního rozhodnutí a motivace bez ohledu na finanční prospěch. Tyto činnosti jsou prospěšné pro jednotlivé dobrovolníky, obce i společnost jako celek. Rovněž jsou pro jednotlivce i sdružení nástrojem k uspokojování lidských, společenských, mezigeneračních i environmentálních potřeb a zájmů a často jsou vykonávány na podporu některé neziskové organizace nebo iniciativy určité obce. Dobrovolné činnosti nenahrazují profesionální, placené pracovní příležitosti, ale jsou pro společnost doplňkovým přínosem.“¹

Cílem iniciativy je vytvořit v EU prostředí příznivé pro výkon dobrovolnictví, zkvalitnit jej a podporovat, stejně jako zvýšit povědomí lidí o jeho důležitosti a hodnotě. Plánovány jsou výměny zkušeností a osvědčených postupů, výzkumy a studie, publikační činnost, propagační a informační kampaně, konference a diskuse, které mají přispět k dosažení daných cílů. Státní úřady, dobrovolnické organizace i podniky se dozví více o dobrovolnické činnosti a o tom, jak je možné lidem usnadnit, aby se do ní zapojili. Koordinací na evropské úrovni se zvýší celkové povědomí o dané problematice a zároveň dojde k výměně myšlenek a zkušeností mezi jednotlivými členskými státy.

Finanční krytí Evropského roku dobrovolných činností činí 8 miliónů EUR.

Také v České republice jsou pro rok 2011 připravovány aktivity na podporu dobrovolnictví. Např. další ročník konference o dobrovolnictví, tentokrát i s mezinárodní účastí, je v Kroměříži plánován na 9.-10. května 2011². Koordinací Meziřesortní komise pro Evropský rok dobrovolných činností na podporu aktivního občanství při MŠMT byla pověřena paní Lucie Solfronková: lucie.solfronkova@msmt.cz.

Předkládaná studie se věnuje historii a současnosti dobrovolnictví v České republice v kontextu iniciativy Evropské unie. Nejdříve popisuje historický vývoj dobrovolnictví

¹ Rozhodnutí Rady EU o Evropském roku dobrovolných činností na podporu aktivního občanství (2011), Brusel, 24.11.2009.

² Sborníky z předchozích ročníků jsou k dispozici na <http://www.unesco-kromeriz.cz/konference.html>.

a jeho právní vymezení v současnosti. Jeho širší pojetí v praxi je pak následně členěno do několika oblastí dle zaměření dobrovolné činnosti a subjektů, které ji vykonávají. Studie rovněž představuje motivy, které lidi vedou k nezištné pomoci.

K doplnění obrazu dobrovolnictví je přiložena současná podoba novely zákona o dobrovolnické službě a předběžné výsledky srovnávacího výzkumu Vzory a hodnoty dobrovolnictví, jehož závěry budou publikovány v závěru roku 2011.

2. Historie dobrovolnictví v ČR³

Solidarita a vzájemná pomoc tvoří základ existence lidské společnosti i všech náboženství. Historie organizované dobročinnosti sahá do období raného středověku. Její počátky jsou spjaty s církví, institucí, která má starost o blaho jiných zakotvenou ve svém poslání. Byly zakládány církevní řády a náboženská bratrstva, která se vedle duchovní péče věnovaly i charitativní činnosti. Při mnohých kláštorech vznikaly špitály a útulky. Období husitské revoluce a husitských válek oslabilo monopolní postavení církve a posílilo vliv městského stavu. Tím byl dán impuls k postupnému zesvětštění dobročinných aktivit. Po roce 1620 bylo dominantní postavení církve obnoveno, ale z oblasti organizované dobročinnosti ji postupně vytlačoval stát. V období osvícenského absolutismu, za vlády Josefa II., bylo mnoho klášterů a mnišských bratrstev zrušeno, jejich majetek byl zkonfiskován a předán do rukou světské charity.

Počátky dobrovolnictví v dnešním pojetí můžeme sledovat s nástupem raného kapitalismu a tím souvisejících společenských změn. Tato fáze vývoje společnosti se v našich zemích časově kryje s obdobím národního obrození. Od 30. let 19. století dochází k výraznému rozvoji organizované vlastenecké aktivity a vzniká velké množství spolků, nadací a občanských asociací. Jednalo se zejména o různé vlastenecké spolky na podporu umění, vědy a vzdělání. Bohatou strukturu tehdejší společnosti doplňovaly tělocvičné a okrašlovací spolky, pěvecké sbory, spolky hasičů aj. Kromě českých organizací vznikaly v té době na našem území i obdobné organizace německé. Národnostní akcent byl v této době velmi silný, řada dobrovolných organizací vznikla za účelem povznesení národního vědomí. Být součástí některé z těchto aktivit, vzdělávacího, muzejního, kulturního či turistického spolku bylo pokládáno za čest

³ Čerpáno z těchto zdrojů: Frič, P. a kol.: Dárcovství a dobrovolnictví v České republice, NROS, AGNES 2001; Tošner, Jiří, Sozanská, Olga: Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích, Portál 2002; Šebková, Ivana: Evropská dobrovolná služba očima dobrovolníků, FF MU 2010.

i vlasteneckou povinnost. Jak uvádí P. Frič, v sedmdesátých letech 19. století už existovalo více než 3 000 různých spolků, v devadesátých letech přes 10 000 a jejich počet později ještě rostl.⁴ Některé z těchto spolků, jako například Sokol, přetrvaly přes společenské proměny naší země dodnes.

V roce 1918 došlo ke vzniku samostatného Československa a v následujících letech začaly vznikat další a další organizace nejrůznějšího druhu - někdy se o tomto období hovoří jako o zlatém věku neziskového sektoru. Jejich organizační forma byla různorodá, jednalo se o soukromé, obecní, náboženské a národnostní organizace. Většina z nich byla strukturována do sítě, která zahrnovala místní organizace, okresní a krajské pobočky a zemská nebo národní ústředí. Některé spolky měly široké pravomoci a je možno je charakterizovat jako polooficiální (Masarykova liga proti TBC, Československý červený kříž aj.). Idea protirakouské rezistence předchozího období byla nahrazena ideou nadšení budovatelů samostatné Československé republiky. Mnoho zejména mládežnických organizací, jako například YMCA, se těšilo přímé podpoře presidenta Masaryka, který v nich viděl nástroj praktické realizace svých idejí filosofických a úsilí o vytvoření nové sebevědomé generace První republiky.

Další vývoj těchto organizací ale narušila 2. světová válka. Pro silný národnostní akcent byla řada z nich zrušena, jiné byly přetransformovány do podoby vyhovující protektorátní správě. Ani po skončení války nedošlo k navázání na předchozí tradici dobrovolných organizací. Československo se stalo socialistickým státem a byl nastolen totalitní režim. Činnost nezávislých organizací byla cílevědomě a systematicky redukována nebo zcela podřízena politickému vedení státu a komunistické strany a podléhala kontrole. Všechny organizace musely být sdruženy v tzv. Národní frontě. Veškerý majetek nadací a spolků byl státem zabaven. Došlo ke zrušení všech církevních charitativních a sociálních organizací. Kolektivní dobročinnost však byla promyšleně využita pro cíle nově budované socialistické společnosti. Bez budovatelského nadšení, tedy dobročinnosti ve prospěch socialistického zřízení, by existence nového státu nebyla možná. Stačí připomenout velké „stavby socialismu“, plnění cílů pětiletok, tzv. brigády socialistické práce i nejrůznější pracovní brigády občanů a studentů při zajištění sklizně brambor, řepy apod. Dá se říci, že hnací sílu soukromého vlastnictví nahrazovalo morální nasazení „pracujících“, tedy všech občanů vystavených ideologickému tlaku. Tento tlak měl podobu propagandy a vnucené morální odpovědnosti. Tyto prostředky byly v prvních letech, zejména na počátku 50. let, skutečně účinné.

⁴ Frič:23

Emocionálně motivované dobrovolnictví však bylo postupně nahrazeno altruismem z donucení. Kdo chtěl studovat nebo budovat kariéru, musel se „společensky angažovat“. Povinná práce zdarma byla běžná ve všech organizacích, včetně samotné KSČ, a její výčet či potvrzení o ní bylo součástí nejrůznějších posudků a doporučení. To přispělo k znehodnocení spontánní občanské aktivity, včetně lokální svépomoci, jejíž známou náhražkou se stala Akce Z. Ta byla iniciována vládním nařízením z roku 1959, typickou činností byl úklid sídlišť a tzv. jarní úklid („Z“ znamenalo zvelebování). V řadě obcí se svépomocně postavily místní prodejny, vybudovala se kanalizace apod. Postupem času se činnost v rámci akcí Z rozrostla, byla pevně naplánovaná, existovaly její řídicí orgány, metodické pokyny apod. Stále více občanů se jí také zúčastňovalo dobrovolně jen zdánlivě, jejich bezplatná účast byla různými prostředky vynucována. I to přispělo k tomu, že dobrovolnictví získalo punc něčeho neautentického, vnucovaného, čemu je potřeba se pokud možno vyhnout. Tato přičuť zůstává v povědomí řady českých občanů dodnes.

Občas se dařilo skutečně dobrovolnou činnost a činorodost skrývat a rozvíjet, nesmělo jít ale o činnost nějakým způsobem konfliktní se zájmy režimu. Pravděpodobně první „novodobou“ dobrovolnou organizací byla ekologická organizace TIS - nejstarší nevládní ekologická organizace v ČR.

TIS byl založen v roce 1958 jako Sbor ochrany přírody Společnosti Národního muzea na podnět O. Leiského a ve své činnosti vycházel z ideálů A. Schweitzera, E.T. Setona, M. Tyrše, T.G. Masaryka a A.B. Svojsíka. Rozvíjel moderní přístup k životu s dobrým a poučeným vztahem k přírodě - biosofii. Úspěšně vyřešil více než 30 celostátních ekologických výzkumných úkolů. Položil odborné základy ke zřízení několika chráněných území doma i v zahraničí. Jako první varoval veřejnost v rozhlase před nebezpečím pesticidů (Mlčící jaro 1966). Organizoval celostátní akce jako 1. duben - Den ptactva, Stromy republiky, Dny ochrany přírody (dnes často uváděné jako Den Země). Uspořádal dvouleté školení Stráže přírody a krajiny a přes 100 letních ekologických táborů. Zorganizoval 16 výzkumných přírodovědných expedic do různých světadílů, přes 200 autokarových exkurzí do přírodních rezervací a za přírodními zajímavostmi v Čechách, na Moravě, na Slovensku i v okolních zemích a desítky dalších ekologických exkurzí. V letech 1979 - 1989 byl TIS z ideologických důvodů úředně zlikvidován.

Téma ochrany přírody bylo také u zrodu Hnutí Brontosaurus. Tato původně jednoroční akce, reagující na vyhlášení roku 1974 Rokem životního prostředí na konferenci OSN ve Stockholmu, spontánně pokračovala v dalších letech. Změnila se na časově neomezený program výchovy

k ekologickému myšlení a jednání. Začali vyrůstat organizátoři, tvořila se metodika akcí, vznikala jednotlivá centra. V roce 1978 proběhly první tábory pro mládež na pomoc přírodě - Prázdniny s Brontosaurom, které jsou dodnes jednou z hlavních činností této organizace.

Po roce 1989 prošla česká společnost obdobím hledání vlastní identity. Základním tématem se na počátku stala myšlenka občanské společnosti založené na spolupráci a vzájemné solidaritě plnoprávných a svobodných občanů. Po několika letech, kdy česká společnost po dlouhé době prožila zkušenost s liberálně tržním hospodářstvím, individualismem a orientací na konzumní způsob života, se začal projevovat zájem občanů o jiný životní styl i o rozvoj tradičních humanistických hodnot. A jako jedna ze základních byla znovuobjevena přirozená lidská potřeba pomáhat ostatním a zajímat se o svět okolo.

Občané rovněž začali hledat způsoby seberealizace, ve kterých by mohli využít svých dovedností a znalostí. Došlo k nebyvalému rozvoji neziskového sektoru. Byly obnoveny spolky a sdružení zakázané minulým režimem, jako např. YMCA, Sokol a Skaut-Junák. V krátké době se jim podařilo znovu vytvořit celostátní síť organizací, které jsou v podstatné míře založené na dobrovolné činnosti jejich členů. Vznikly tisíce nových neziskových organizací, které stavějí svoji činnost na nadšení pro věc a na pomoci dobrovolníků.

V roce 1990 byl Federálním shromážděním přijat zákon č. 83/1990 Sb. o sdružování občanů. Později byly přijaty i další potřebné zákony, jako z.č. 308/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností, z. č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech, z. č. 227/1997 Sb. o nadacích a nadačních fondech a novela občanského zákoníku hovořící o zájmových sdruženích.

Vývoj do roku 1989 odpovídá evropskému - komunitnímu - modelu dobrovolnictví, kde je dobrovolná činnost motivována společnými zájmy.⁵ Dobrovolníci se setkávají v přirozeném společenství, jako jsou církevní, sportovní a jiné dobrovolné organizace. Postupně se mohou stát profesionálními dobrovolnými centry, která si udržují svoje komunitní charakteristiky. Jsou specializovaná na určitou skupinu lidí či druh činnosti, nosné jsou především vzájemné přátelské vztahy.

Americký - manažerský - model⁶ se zaměřuje na vyhledávání dobrovolníků, jejichž činnost je pak nabízena v různých oborech a organizacích. Po revoluci byl tento aspekt občanské

⁵ Sozanská, Olga, Tošner, Jiří: Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích, Portál 2002.

⁶ ibid

společnosti podporován zahraničními nadacemi, které v roce 1993 umožnily vznik občanského sdružení HESTIA s přívlastkem Národní dobrovolnické centrum. Jako zastřešující organizace přispívá k profesionalizaci dobrovolnického managementu prostřednictvím svých programů a vzniku regionálních dobrovolnických center.

Významnou podporu dobrovolnictví na mezinárodní úrovni iniciovala Organizace spojených národů (OSN), která rezolucí Valného shromáždění OSN č. 52/17 ze dne 18. ledna 1998, jejímž spoluautorem je i Česká republika, vyhlásila rok 2001 Mezinárodním rokem dobrovolníků.

Z této rezoluce vyplývá kromě jiného ocenění významu dobrovolnictví pro rozvoj společnosti a výzva pro členské státy OSN ke zlepšení právních a organizačních podmínek pro výkon dobrovolnické služby. Zákon o dobrovolnické službě č. 198/2002 Sb. vstoupil v platnost 1. ledna 2003.

3. Právní vymezení dobrovolnictví v současnosti

Zákon o dobrovolnické službě č. 198/2002 Sb. vymezuje podmínky pro státem podporované dobrovolnictví, nikoliv však podmínky dobrovolné činnosti obecně. Vztahuje se pouze na dobrovolnictví vykonávané organizacemi, které mají akreditovaný program či projekt dle požadavků kladených na ně zákonem a spadají pod tzv. akreditovaný režim. Velkému počtu dobrovolníků a organizací tak není žádným způsobem výslovně deklarováno uznání jejich prospěšné činnosti. Skutečnost, že platný zákon zahrnuje pouze část dobrovolnictví podporovanou státem, uvádí ve zmatek odbornou i laickou veřejnost, která zákon považuje za určující právní normu veškerého dobrovolnictví. Často tak dochází k mylné interpretaci zákona. Zároveň neexistuje ani základní právní vymezení terminologie a vzájemných vztahů subjektů působících v dobrovolnictví. Na základě zkušeností z dosavadní aplikace zákona se stávající právní úprava jeví jako nepřehledná, matoucí a logicky neprovázaná a vyžaduje provedení změn zásadního charakteru.⁷

⁷ Více informací o aktuálním vývoji legislativních úprav zákona o dobrovolnické službě poskytne Mgr. Radek Jiránek, vedoucí oddělení preventivních programů a dobrovolnické služby, odbor prevence kriminality Ministerstva vnitra, e-mail: jiranek@mvcv.cz.

Katerina Hadzi-Miceva ve své Komparativní analýze dobrovolnictví v evropských právních systémech a praxích upozorňuje, že nepříznivé právní prostředí může znamenat závažnou překážku pro rozvoj dobrovolnictví. Možné problémy se týkají zejména nesprávné interpretace zákoníků práce, daňového výkladu proplácení nákladů za výkon dobrovolnické služby, ztráty podpory v nezaměstnanosti nebo absence práv a povinností dobrovolníků. Autorka doporučuje do právní úpravy dobrovolnictví zahrnout např. rozlišení dobrovolnictví a dalších právních vztahů, nárok dobrovolníků na proplácení nákladů spojených s výkonem dobrovolné činnosti a jeho osvobození od daně, stanovení práv a povinností dobrovolníků a zajištění jistoty, že dobrovolníci neztratí nárok na podporu v nezaměstnanosti.⁸ Takovou právní úpravu má již např. Belgie, Francie, Litva, Lucembursko, Maďarsko či Portugalsko.⁹

4. Širší vymezení dobrovolnictví

Dobrovolnictví můžeme chápat jako činnost, při které člověk věnuje něco dobrovolně jiným (peníze, věci, čas, úsilí apod.) a přitom za to nežadá žádnou finanční náhradu.¹⁰ Základním rysem je vědomí solidarity a humanitární pohled na svět, stejně jako starost o životní prostředí a kulturní dědictví. Dobrovolnictví může mít různé podoby: od spontánní výpomoci v rámci rodiny a sousedství přes zájmovou činnost po časově i obsahově vymezenou aktivitu zastřešenou určitou organizací. V současné době lze vytipovat 5 základních forem: dobrovolnou občanskou výpomoc, vzájemně prospěšné dobrovolnictví, veřejně prospěšné dobrovolnictví, dobrovolnou službu a dárcovství.¹¹

⁸ Hadzi-Miceva, Katerina: Komparatívna analýza dobrovoľníctva v európskych právnych systémoch a praxi. In: International Journal of Not-for-Profit Law /vol. 9, No. 3, June 2007.

⁹ Mgr. Ing. Němec, Jan: Právní úprava dobrovolnictví ve vybraných zemích Evropské unie, Parlamentní institut březen 2007. Text byl poskytnut organizací HESTIA, která má v oprávněných případech souhlas k jeho další distribuci.

¹⁰ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Dobrovolnictví>, 25.11.2010

¹¹ http://www.dobrovolnik.cz/d_druhy.shtml, 25.11.2010

Dobrovolná občanská výpomoc

Dobrovolná občanská výpomoc je tradiční součástí jakékoli společnosti již od prvopočátku její existence. Tento systém vzájemných protisluzeb se u nás úspěšně rozvíjel díky absenci fungujícího trhu i služeb. Jedná se např. o výpomoc v domácnosti či hospodářství, půjčování nářadí, oblečení, vozidel, směnu výpěstků apod. Tyto formy dobrovolnictví jsou doposud běžné v rámci rodiny, širšího příbuzenstva a sousedských vztahů. Na organizovaném principu působí i v ČR občanská iniciativa LETS - místní výměnný obchod (z anglického "local exchange trading systems"). Tvoří ho skupiny lidí, kteří k obchodování mezi sebou nepoužívají běžnou měnu (např. koruny), ale měnu vlastní, takovou, kterou si sami vytvořili. Iniciativa se snaží odpoutat od závislosti na peněžním systému současné společnosti.

Dobrovolnictví vzájemně prospěšné

Dobrovolnictví vzájemně prospěšné je činnost, kterou vykonávají členové určitého sdružení či klubu v zájmu realizace svých cílů a poslání. Patří sem např. zájmové spolky v obcích, jako jsou sbory dobrovolných hasičů, místní organizace zahrádkářů, chovatelů, rybářů nebo turistů a mnoho dalších kulturních, sportovních, dětských a mládežnických organizací, které staví svoji činnost na lidském nadšení a dobrovolné práci a kde určité skupiny občanů dobrovolně, sami pro sebe a své přátele realizují řadu aktivit. Při organizování volnočasových aktivit jsou zde každoročně odpracovány desetitisíce hodin zdarma, které spolu s finančními i věcnými sbírkami, přispívají ke zvýšení kvality života členů těchto organizací.

Dobrovolnictví veřejně prospěšné

Dobrovolnictví veřejně prospěšné vychází z ochoty občanů angažovat se svobodně a podle svého přesvědčení v zájmu pomoci jiným občanům nebo v zájmu určitých změn ve společnosti. Oproti vzájemně prospěšnému dobrovolnictví je u tohoto typu dobrovolnictví na prvním místě potřeba být užitečný svému okolí. Tímto motivem jsou vedeni například dobrovolníci Českého červeného kříže či neprofesionální členové horské služby. Pomoc druhým je rovněž součástí idejí skautingu a křesťanských organizací mládeže (YMCA) a motivem činnosti četných ekologických organizací. Po roce 1989 se u nás stala platformou pro tento typ dobrovolnictví řada nevládních neziskových organizací, které se snaží získat pro svoji činnost dobrovolníky z řad veřejnosti, ať již se jedná o jednorázové akce nebo dlouhodobou dobrovolnou spolupráci.

Jedním ze způsobů nezištné občanské angažovanosti je i tzv. virtuální dobrovolnictví, které umožňuje výpomoc dobrovolníků přes internet např. v oblasti poradenství, legislativy, účetnictví, překladatelství a služeb spojených s internetem. Studenti a profesionálové, kteří na spolupráci při realizaci projektů v terénu nemají kapacitu, mohou i tak uplatnit své znalosti a dovednosti v prostředí, které by jim jinak zůstalo zcela neznámým.

Hranice mezi dobrovolnictvím vzájemně prospěšným a veřejně prospěšným se v praxi často překrývají, stejně jako členství a dobrovolnictví v neziskové organizaci. V praxi je velice obtížné určit, kde v rámci jedné organizace končí závazky spojené s členstvím a začínají práva a povinnosti stejné osoby jako dobrovolníka. Proto je na každé iniciativě, aby si v případě potřeby tyto hranice vytyčila.

Dobrovolná služba

Dobrovolná služba je obvykle dlouhodobý (až několikaměsíční) závazek věnovat se dobrovolné práci, často mimo svoji zemi. V ČR se tento typ dobrovolnictví objevuje až po roce 1989, kdy k nám přijela řada dobrovolníků především z USA a západoevropských zemí, jejichž činnost byla zaměřena převážně na výuku jazyků. Různé organizace poskytují různé výhody, pojištění, kapesné, příspěvek na stravu a bydlení apod. Některé pouze dobrovolníky vysílají, často však pracují recipročně. Postupem času vznikají i české organizace, které se věnují vysílání dobrovolníků do zahraničí, ať již na skupinové workcampy či na samostatné studijní a vzdělávací pobyty v humanitárních či ekologických organizacích. V současné době se dobrovolné službě věnuje nejvíce občanské sdružení INEX-SDA.

Dárcovství

Pro stále více lidí je přirozené přispívat finančně na veřejně prospěšné účely či do sbírek pro obyvatele postižené přírodními katastrofami. Je to jednoduchá pasivní forma pomoci. Aktivnější formou je firemní dobrovolnictví, kdy firma poskytne neziskové organizaci práci a čas svých zaměstnanců. Tento typ dárcovství je významný proto, že jde o společnou podporu neziskového sektoru zaměstnavatelem a zaměstnancem: zaměstnanci pomáhají svou prací, znalostmi a nasazením, firma uhradí všechny náklady s tím spojené. Díky firemnímu dobrovolnictví je možné přirozeně propojit komerční a neziskový sektor.¹²

¹² <http://www.donorsforum.cz>

5. Typologie dobrovolných organizací¹³

Dobrovolné organizace jsou takové, jejichž činnost je postavena převážně na dobrovolnících. Většinou se jedná o neziskové organizace, které často zohledňují menšinové a individuální potřeby obyvatel. Díky svému zaměření a charakteru bývají iniciátory změn či nových trendů ve společnosti a nositeli morálních hodnot.

V současné době je v ČR evidováno přibližně 80 000 nestátních neziskových organizací. Statistický úřad do svých každoročně sledovaných ukazatelů zavedl také počet dobrovolných pracovníků v nestátním sektoru. Nestátní neziskové organizace pro rok 2006 vykázaly 890 571 dobrovolných pracovníků.¹⁴

Nejvýznamnější oblasti s největším zapojením dobrovolníků a také s největší odezvou ve společnosti jsou tyto oblasti: sociální a zdravotní, kulturní, sportovní a vzdělávací, ekologická, humanitární a oblast lidských práv.

Sociální a zdravotní oblast

Sociální a zdravotní oblast je jednou z nejpočetněji zastoupených, a to nejen z hlediska využití dobrovolnické práce, ale i z hlediska poskytování služeb, které v minulých desetiletích byly zajišťovány pouze státem. Řada neziskových organizací se v této oblasti stává partnerem vlády a parlamentu ČR a v posledních letech se podílí i na diskusích o změnách v sociální politice a zejména o charakteru poskytovaných sociálních služeb.

Ve větších neziskových organizacích vyžaduje zapojení dobrovolníků profesionální management, protože se účastní psychosociálních služeb a je třeba připravit je na odpovídající přístup. Zároveň je nutné připravit organizaci na přijetí dobrovolníků, včetně vyškolení vlastních koordinátorů v organizaci.

K nejznámějším organizacím využívajícím dobrovolníky ve své práci patří Česká katolická charita, diakonie různých církví, Armáda spásy, FOKUS (podpora lidí s duševním onemocněním), různá zařízení pro seniory, jako jsou například Sue Ryder Foundation nebo Život 90, dále Naděje (prevence chudoby a sociálního vyloučení), Společnost DUHA (integrace osob s mentálním postižením), Výbor dobré vůle - Nadace Olgy Havlové, Fond ohrožených

¹³ Typologie byla přejata z <http://www.dobrovolnik.cz>, 26.11.2010.

¹⁴ Důvodová zpráva k návrhu zákona o dobrovolnictví a dobrovolnické službě, poskytnuta organizací HESTIA.

děti aj.

Na Tišnovsku s dobrovolníky pracuje např. Oblastní charita Tišnov, Domov sv. Alžběty v Žernůvce a místní skupina Českého červeného kříže. Mezi vzájemně prospěšné organizace patří místní pobočky Svazu diabetiků ČR, Svazu tělesně postižených v ČR a Svazu postižených civilizačními chorobami. Na pomezí sociální a vzdělávací oblasti se angažuje Rodinné centrum Studánka jako nezisková organizace podporující rodiny s dětmi.

Sportovní a vzdělávací činnost

Na rozdíl od zemí EU a USA, kde se dobrovolníci výrazně podílejí na vzdělávacím procesu, a to především u žáků základních škol a dětí se vzdělávacími a výchovnými problémy, v ČR se dobrovolnictví v těchto oblastech omezuje převážně na mimoškolní volnočasové aktivity. Navazuje se zde na tradici zájmových kroužků, tělovýchovných a turistických oddílů, které jsou významnou součástí komunitního života. Na činnosti v těchto oblastech se podílejí dětské a mládežnické organizace jako například Junák - svaz skautů a skautek ČR, Sokol, Hnutí Brontosaurus, Pionýr, YMCA a další. Na dobrovolném principu pracují i trenéři a organizátoři sportovních klubů. Činnost dobrovolníků v této oblasti má častěji charakter vzájemně prospěšné dobrovolnické aktivity.

Na Tišnovsku v této oblasti působí velké množství sportovních oddílů, TJ Sokol Tišnov, Brdč Tišnov - Gingo jako dětský oddíl Hnutí Brontosaurus, Junák - svaz skautů a skautek ČR - středisko Květnice Tišnov, občanské sdružení Odyssey a občanské sdružení dětí a mládeže Klub Pathfinder. Občanské sdružení Vzdělávání pro život o.s. se prostřednictvím dobrovolníků věnuje propagaci vzdělávání založeného na prožitku.

Kulturní oblast

Kulturní oblast zahrnuje celou škálu nestátních neziskových organizací, ve kterých se angažují tisíce dobrovolníků. Z celospolečenského hlediska jsou nejvýznamnější ty, které se zaměřují na ochranu a revitalizaci kulturních památek, z nichž řada silně utrpěla nezájmem státu v minulém režimu. Na záchraně nejedné z nich se na pracovních táborech podílely stovky dobrovolníků. Působnost těchto organizací je obvykle regionální, daná místními podmínkami a potřebami a je často spojena s konkrétní kulturní památkou - hradem, zámekem, divadlem, galerií či muzeem. Například Kampanila je občanské sdružení pro záchranu architektonických

památek v severních Čechách, Unijazz pořádá umělecké akce, při kterých spojuje kulturu s humanitárními aktivitami, jako je festival Boskovice - čtyřdenní přehlídka hudby, divadel, filmových projekcí, výstav, zaměřená na záchranu a obnovu židovské čtvrti v Boskovicích.

Zaměření organizací může být i na péči o odkazy nemateriální povahy, jak je tomu na Tišnovsku u aktivit Společnosti Anny Pammrové. Dalšími neziskovými organizacemi obohacujícími kulturní život Tišnova a jeho okolí jsou Katolická vzdělávací jednota, Klub přátel výtvarného umění, Tišnovský komorní orchestr, Maňáskové divadlo Ovečka, Okrašlovací spolek pro Lomnici a okolí a další.

Ekologické organizace

Ekologické organizace patří k nejlépe organizovaným subjektům s celostátní působností a s propojením na mezinárodní síť. Často se zapojují do řešení celospolečenských problémů, například v souvislosti se státní politikou dopravy a přístupu k životnímu prostředí nebo výstavbou jaderných elektráren. Na dobrovolnickém základě s nimi spolupracuje řada renomovaných odborníků. Problémy, které řeší, někdy přesahují rámec ČR, jindy se snaží o řešení konkrétních lokálních kauz. Typická je výrazná odezva v médiích. Dobrovolníci v ekologických organizacích pomáhají jednorázově i dlouhodobě, při administrativní pomoci v kanceláři, organizačním zajištění akcí a kampaní anebo při praktických úkolech v terénu. Vedle poboček mezinárodních organizací (např. Greenpeace) v České republice pracuje mnoho již velmi zkušených domácích organizací, jako jsou Děti Země, Hnutí DUHA, ARNIKA, NESEHNUTÍ, Český svaz ochránců přírody, Agentura GAIA, STUŽ - Společnost pro trvale udržitelný život, Tereza a další.

Řada sdružení se zabývá ekologickou problematikou na regionální úrovni. Na Tišnovsku působí občanské sdružení Za sebevědomé Tišnovsko o.s.

Humanitární organizace

Humanitární organizace a organizace na ochranu lidských práv se významně zviditelnily především v souvislosti s pomocí v oblastech postižených přírodními katastrofami či válečnými konflikty. Čeští dobrovolníci se často objevují mezi prvními, kteří přijíždějí s humanitární pomocí do krizových oblastí, a to nejen v průběhu konfliktu, ale také v období rekonstrukce válkou či živelnými katastrofami zničených oblastí. Organizace jako na příklad ADRA či Člověk

v tísni nebo Česká katolická charita mají vysokou mezinárodní prestiž právě díky své pohotové pomoci.

Také při opakovaných záplavách v České republice se konkrétně ukázalo, že nestačí pouhé nadšení a dobrá vůle, ale také profesionalita řízení záchranných akcí tak, aby byli dobrovolníci co možná nejefektivněji využiti. Byly to právě neziskové organizace, které jako jedny z prvních operativně a účinně pomáhaly.

V Tišnově je od roku 2008 dobrovolníky Církve adventistů sedmého dne pořádána sbírka na podporu humanitární činnosti společnosti ADRA.

Organizace na ochranu lidských práv

Po vzoru mezinárodních organizací na obranu lidských práv (Amnesty International, Human Right Watch aj.) v České republice postupně vznikly četné nestátní neziskové organizace, které se zaměřují na jednotlivce nebo skupiny lidí, jejichž práva jsou ohrožována a kteří potřebují pomoc v tíživé situaci. Některé z nich jsou zaměřeny širěji, jiné se specializují na vyhraněný okruh problémů. Na ochranu lidských práv v celém rozsahu, v kterém tato práva deklaruje Listina základních práv svobod, se zaměřuje Liga lidských práv. Jejimi profilovými tématy jsou v současné době Lidská práva ve zdravotnictví, Práva dětí a Trestní spravedlnost. Příkladem výrazně specializované organizace může být Bílý kruh bezpečí, který poskytuje pomoc obětem a svědkům trestných činů. Na pomoc obětem domácího násilí a trestných činů s ním spojených se zaměřují např. sdružení Riaps, ROSA a Persefona. Lidem, kteří se stali předmětem obchodu s lidmi a s ním spojeným vykořisťováním, nabízí svou pomoc La Strada. Významná jsou také sdružení, která se zaměřují na problémy uprchlíků a národnostních menšin a na jejich začlenění do většinové společnosti, jako je například Centrum pro integraci cizinců. I v těchto organizacích působí mnoho dobrovolníků, z nichž řada jsou zkušenými odborníky s vysokým profesionálním kreditem a specializací.

Příklad dobré praxe organizace z Tišnovska, která do své činnosti zapojuje dobrovolníky¹⁵

Příkladem dobře a dlouhodobě fungujícího dobrovolnictví v neziskové organizaci je Domov

¹⁵ Sestaveno na základě návštěvy zařízení a rozhovoru s koordinátorkou dobrovolníků S.M. Maxmiliánou Myslivcovou a s využitím webových stránek www.dosa.cz.

svaté Alžběty v Žernůvce u Tišnova. Jeho zřizovatelem je Kongregace Milosrdných sester III. řádu sv. Františka pod ochranou Svaté Rodiny v Brně. Jeho provoz byl zahájen 1. 11. 2002. Nejedná se však o zařízení nové. Budova byla postavena r. 1930 jako ozdravovna pro sestry františkánky sloužící při ošetřování pacientů v brněnských nemocnicích. Během války a po ní prošel objekt dosti složitým vývojem a v roce 1960 převzal správu domova ONV Brno-venkov a objekt sloužil jako běžný domov důchodců. Po skončení totality bylo celé zařízení vráceno Kongregaci. Po dobu dalších deseti let však domov ještě zůstal v držení státu a pro jeho klienty fungoval beze změny. Teprve když byl postaven nový státní Domov pro seniory v Předklášteří, převzaly provozování domova v Žernůvce sestry františkánky.

V roce 2002 začala kompletní renovace a přestavba celého areálu. Kapacita byla snížena z 86 lůžek na polovinu, aby domov poskytoval moderní a příjemné bydlení. Byly rovněž vytyčeny zásady péče o klienty: „Posláním Domova sv. Alžběty je vytvořit nový domov, poskytnout sociální a odbornou zdravotní péči v duchu křesťanské lásky a respektování náboženské svobody všem, kteří mají sníženou soběstačnost z důvodu věku a jejichž situace vyžaduje pravidelnou pomoc jiné osoby. Naší snahou je, aby naši klienti mohli svůj život prožít důstojně a smysluplně v ovzduší důvěry, radosti a pokoje, aby netrpěli nesnesitelnou bolestí, nebyli izolováni a osamoceni. Zvláště, aby i v posledních chvílích života mohli vnímat blízkost pečujících, rodiny a duchovní doprovázení.“¹⁶

Součástí tohoto konceptu je maximální vstřícnost k různorodým individuálním potřebám obyvatel domova, mezi nimiž je i řada obyvatel imobilních a těch, kteří jsou postiženi různými formami stařecké demence. Velký důraz je rovněž kladen na sociální začlenění obyvatel, nikdo se zde nemá cítit osamělý a opuštěný. Zároveň je Domov otevřený vůči návštěvníkům a hostům, pořádá i různé akce pro veřejnost (výstavy, koncerty apod.)

Je tedy logické, že do tohoto prostředí začali přicházet i dobrovolní spolupracovníci. Zhruba od roku 2005 jsou dobrovolníci vedeni koordinátorkou, kterou je řádová sestra Maxmiliána Myslivcová. V současné době s Domovem aktivně spolupracuje 54 dobrovolníků. Většina z nich jsou ženy, ale zaregistrováno je i 12 dobrovolníků mužů. Jedná se často o studenty, ale přicházejí i maminky na rodičovské dovolené a aktivní důchodci.

Neobvykle vysoký počet dobrovolníků je výsledkem dlouhodobé systematické práce koordinátorky a celého domova. I v počátcích se obešli bez zprostředkovatelské pomoci

¹⁶ www.dosa.cz

dobrovolnického centra, radili se pouze s podobnými zařízeními v regionu. Koordinátorka a tehdejší ředitel Domova pořádali informativní přednášky pro studenty sociální práce na Fakultě sociálních studií v Brně a nabízeli jim strávit na Žernůvce svou studijní praxi. Další propagací byl plakátek umístěný na duchovních místech, v čekárnách lékařů, na městských úřadech apod. V současné době je tento informační leták součástí sekce Dobrovolníci na webových stránkách Domova (www.dosa.cz), jiná propagace již není potřebná, dobrovolníci se hlásí a přicházejí sami.

Každému dobrovolníku se věnuje koordinátorka, a to nejen při jeho přijímání, ale i vždy na začátku a konci jeho „služebního dne“. Dobrovolník se dozví, s kým bude ten den pracovat, jaký je aktuální stav a vyladění klienta/ klientů a čemu se spolu budou věnovat. Na konci dne se opět sejde s koordinátorkou ke krátké reflexi, která je pro dobrovolníka součástí zpětné vazby. Aby tato úzká individuální spolupráce s koordinátorkou i ostatním personálem byla možná, přicházejí v jeden den obvykle dva, maximálně čtyři dobrovolníci.

Pro jejich přítomnost mají v domově vybudováno zázemí, místnost, kde si dobrovolníci mohou odpočinout a občerstvit se. Kromě toho je jim poskytováno bezplatné stravování v jídelně Domova a v případě potřeby i ubytování. Koordinátorka říká, že práce dobrovolníků je pro ně natolik velkou hodnotou, že se jim poskytování tohoto nadstandardu vyplatí.

Každý přicházející dobrovolník absolvuje úvodní, zhruba tříhodinový rozhovor, kdy si s koordinátorkou ujasní své představy a potřeby a koordinátorka uchazeče pozná i po osobnostní stránce. Součástí tohoto setkání je i psychotest. To proto, aby se později předešlo případnému zklamání a nutnosti spolupráci ukončit. Uchazeč je seznámen s Kodexem dobrovolníka, je s ním uzavřena smlouva a zprostředkováno pojištění. Poté přichází tehdy a tak často, jak vyhovuje jeho časovým možnostem. Hodně dobrovolníků přijíždí jedenkrát týdně nebo na víkend, o prázdninách zůstávají někteří týden i déle.

Dobrovolníci zásadně neprovádějí ošetrovatelské úkony (s výjimkou případné pomoci při přijímání jídla), klientovi věnují svou společnost, svůj čas a zájem. Věnují se zejména méně mobilním nebo imobilním seniorům, kteří se nemohou zúčastnit společných programů s ostatními klienty. Povídají si s nimi, předčítají jim a často společně sestavují dopisy rodině a přátelům. Oblíbené jsou i procházky, které mají trojí podobu podle pohyblivosti klienta: klasický doprovod, procházku s vozíkem a pobyt venku s celým lůžkem. (Domov má po nedávné terénní rekonstrukci bezbariérovou zahradu.)

U nás dosud neobvyklý rozsah a úspěšnost dobrovolnictví na Žernůvce je dán zejména celkově příjemnou atmosférou a obětavostí a systematickostí koordinátorky, která klade důraz na individualitu dobrovolníků a potřebu zpětné vazby, která je součástí pocitu smysluplnosti dobrovolné práce.

6. Dobrovolnická centra, organizace a programy¹⁷

Dobrovolnická centra a organizace

Cílem dobrovolnických center je metodická podpora organizací spolupracujících s dobrovolníky. Patří do něj zejména výběr, výcvik a supervize dobrovolníků, dále výcvik a supervize koordinátorů dobrovolníků a supervize organizace z hlediska dobrovolnictví. Mezi další aktivity patří vydávání odborných publikací, pořádání seminářů a poradenství.

Dobrovolnická centra rovněž zajišťují propagaci dobrovolnictví a vedení databází dobrovolníků i organizací, které s dobrovolníky spolupracují. Od roku 1993 se u nás této oblasti věnuje HESTIA - Národní dobrovolnické centrum.

Dosavadní zkušenosti potvrzují, že činnost dobrovolnických center v regionech jako středisek metodické pomoci pro dobrovolnictví je důležitou pomocí pro rozšíření dobrovolnické činnosti nejen v nestátních neziskových organizacích, ale i v dalších programech podporovaných obcemi i státem. Důležitou součástí práce dobrovolnických center je podpora spolupráce s mezinárodními dobrovolnickými organizacemi, jejichž smyslem je, vedle výměny zkušeností, seznámení se s dobrovolnictvím v zemích, kde je tato činnost samozřejmou součástí života občanů.

Národní dobrovolnické centrum HESTIA kromě základní činnosti centra realizuje vlastní projekty a aktivity podle potřeb obyvatel České republiky celkově a podle místních podmínek a potřeb: program pro děti Pět P, projekt dobrovolníci v nemocnicích, projekt pro nezaměstnané absolventy škol, projekt dobrovolníci ve školách nebo program Evropské dobrovolnické služby.

Dobrovolnické organizace se zabývají organizací dobrovolné činnosti. Fungují většinou jako informační a kontaktní základny pro ty, kteří se chtějí stát dobrovolníky a pro organizace

¹⁷ <http://www.dobrovolnik.cz>

dobrovolníky hledající. Některé z nich se specializují na práci s dobrovolníky v určité tematické oblasti (sociální, zdravotní, ekologické, kulturní), jiné pracují v určitém regionu nebo na národní či mezinárodní úrovni - dobrovolníky vysílají či přijímají v rámci dobrovolné služby. V České republice má bohaté zkušenosti s pořádáním mezinárodních akcí např. INEX-SDA.

Dobrovolnické programy

Program Mládež v akci je programem EU realizovaným v letech 2007 až 2013. Plynule navazuje na předchozí program Mládež (2000–2006) a pokračuje v realizaci mezinárodní výměny mládeže, Evropské dobrovolné služby, iniciativ mládeže a aktivit zaměřených na rozvoj kvalifikace pracovníků s mládeží. Dále se významně podílí na rozvoji evropské spolupráce při koordinaci politiky v oblasti mládeže a umožňuje spolupracovat i s nečlenskými zeměmi EU. Hlavní cílovou skupinu tvoří mladí lidé ve věku 15 až 28 let, přičemž zúčastnit se může každý ve věku 13 až 30 let s trvalým bydlištěm v zemi účastníci se programu nebo v některé z partnerských zemí.¹⁸ Současně je program určený neziskovým organizacím a pracovníkům s mládeží.

Evropská dobrovolná služba (EDS, v zahraničí EVS – European Voluntary Service) úzce souvisí s programem Mládež v akci. Pomocí EDS se naskýtá mladým lidem ve věku 18 až 30 let možnost individuálně či ve skupině pracovat v rámci různých projektů určitou dobu v zemích EU, stejně jako se v organizacích ČR otevřel prostor pro dobrovolníky ze zahraničí. Cílem Evropské dobrovolné služby je rozvoj solidarity a tolerance mezi mladými lidmi. EDS může být individuální nebo skupinová.

Do individuální EDS je zapojen pouze jeden dobrovolník, jedna vysílající organizace a jedna hostitelská organizace. Představuje pro dobrovolníka intenzivní vzdělávací zkušenost, má velký přínos pro jeho osobní rozvoj a poskytuje mu skvělou příležitost k začlenění do místní komunity.

Skupinová EDS umožňuje skupině dobrovolníků zapojit se společně do dobrovolné činnosti na místní, regionální, národní nebo mezinárodní úrovni. Může se jí účastnit až 100 dobrovolníků, kteří mohou vykonávat dobrovolnou činnost ve stejné hostitelské organizaci nebo se mohou rozdělit do menších podskupin působících v různých hostitelských organizacích. V rámci

¹⁸ Seznam zemí programu a partnerských zemí je na [www](http://www.mladezvakci.cz/informace-o-programu/o-programu-mladez-v-akci):

<http://www.mladezvakci.cz/informace-o-programu/o-programu-mladez-v-akci>, 26.11.2010.

Jihomoravského kraje zapojily do své činnosti zahraniční dobrovolníky v rámci EDS tyto organizace: Denní stacionář Effeta, Středisko volného času Lužánky, Mezinárodní bezbariérové sportovní, tvůrčí a vzdělávací centrum Brno – Kraví hora 8D o.s., Hnutí Brontosaurus z Adamova, Rodinné centrum Akropolis z Uherského Hradiště, Středisko volného času Ivančice, Diakonie Českobratrské církve evangelické v Myslibořicích a Jóga v denním životě ve Střílkách.

Příklad dobré praxe dobrovolnické organizace z Brna

Dobrovolnické centrum Motýlek bylo založeno jako občanské sdružení v roce 2003 s cílem rozvíjet dobrovolnictví v lůžkových zařízeních poskytujících zdravotnické a sociální služby v Jihomoravském kraji.¹⁹ Organizace se zaměřuje především na nábor, vyškolení a umístění dobrovolníků na základě smluv mezi vysílající a přijímající organizací. Rovněž vyškoluje koordinátory ve své organizaci, ale také tam, kde dobrovolníci vypomáhají. Konkrétně se jedná o Fakultní nemocnici v Brně a Domov pro seniory v Brně – Novém Lískovci.

Dobrovolnické centrum získalo v roce 2006 akreditaci Ministerstva vnitra ČR, která dokládá její způsobilost k realizaci dobrovolnického programu v souladu se zákonem č. 198/2002 Sb. o dobrovolnické službě. V letošním roce se podílí také na tvorbě metodiky Ministerstva zdravotnictví ČR pro realizaci dobrovolnického programu. Organizátoři konzultují svou činnost u Národního dobrovolnického centra HESTIA, které rovněž zajišťuje pojištění.

Přítomnost dobrovolníků slouží pacientům a klientům zařízení (v dětské nemocnici i jejich doprovodu) k ulehčení zátěže spojené se zdravotními limity, věkem a omezeným sociálním kontaktem v průběhu návštěvy, hospitalizace či dlouhodobého pobytu v zařízení. Dobrovolnická činnost navazuje na péči odborníků, která musí být při velkém nedostatku času často omezena pouze na nezbytné ošetření tělesných potřeb. Dobrovolníci se pacientům věnují individuálně a nabízí jim aktivizační činnosti vhodné pro vyplnění volného času, ale i pro obnovení nejrůznějších schopností a dovedností. V průběhu kontaktu a činnosti s pacientem se zaměřují na rozvoj těch jeho kvalit, které zůstaly nepostiženy nemocí, zdravotním a věkovým omezením. Kromě toho, že dobrovolník přináší spojení se světem mimo zařízení, navrácí pacientovi či klientovi důstojnost svým živým zájmem o jeho jedinečnost a osobní historii.

Dobrovolníci nabízejí pacientům společnost při rozhovorech či procházkách, literární, výtvarné a rukodělné aktivity, hudební, filmové a divadelní aktivity, společenské hry a soutěže,

¹⁹ Informace a konzultace k sestavení této prezentace poskytla ředitelka RC Motýlek paní Mgr. Zuzana Velebová.

ale i činnosti s terapeutickými prvky (arteterapie, muzikoterapie), doprovázení umírajícím pacientům, informační služby a donáškovou službu na ambulantních pracovištích.

Přibližně dvě třetiny z celkového počtu registrovaných dobrovolníků se těmto činnostem věnují pravidelně, v průměru 1-2 hodiny týdně. Většina spolupracuje po dobu 3-6 měsíců nebo i déle (někteří i řádově roky). Třetina dobrovolníků projevuje zájem o příležitostnou výpomoc při jednorázových aktivitách určených pacientům nemocnice (pletení adventních věnců, zdobení velikonočních kraslic, výroba gelových svíček aj.), při terénních výjezdech klientů domova pro seniory, při zajištění dětských koutků na konferencích se zdravotnickou tematikou pro rodiče zdravotně postižených dětí, při přípravě rekvizit a pomůcek, osvětových akcí atd.

7. Firemní dobrovolnictví

Firemní dobrovolnictví je v našich podmínkách poměrně nová a teprve postupně se rozvíjející forma dobrovolné činnosti, zatímco v zahraničí je běžnou součástí firemního programu Společenské odpovědnosti firem (Corporate Social Responsibility). Jedná se o nový způsob, jak dát o sobě vědět a přitom být prospěšný. Z dlouhodobého pohledu je firma, která dosahuje svých zisků, má spokojené zaměstnance a přitom se společensky angažuje, důvěryhodnější. Firma, která se účastní veřejně prospěšných projektů, zapojí se do dobrovolnického projektu nebo jednorázové dobrovolnické akce, si buduje lepší obraz jak ve společnosti, tak mezi svými zaměstnanci.²⁰

Přínosem pro zaměstnance je zlepšení týmové spolupráce, zvyšování pocitu sounáležitosti s firmou, pro zaměstnavatele celkově vyšší motivace a spokojenost zaměstnanců. Výzkumy v zahraničí dokládají, že zejména vzdělaní zaměstnanci chtějí pracovat ve firmě, která má zájem podporovat neziskový sektor a která je schopna jim nabídnout angažovat se v souladu s jejich hodnotami. Osobní zkušenost v neziskové organizaci umožňuje firemním dobrovolníkům lépe pochopit sociální problematiku a problematiku neziskového sektoru, novým pohledem se podívat na život v komunitě či ochranu životního prostředí a zvýšit pocit odpovědnosti k místu, ve kterém žijí, i k osudům potřebných. Kromě toho může být práce v NNO zábavou a rozptýlením v koloběhu rutinní práce.

Pro neziskové organizace je pomoc firemních dobrovolníků důležitá, někdy i zásadní. Díky

²⁰ čerpáno z www.hest.cz

jejich pomoci mohou realizovat i větší projekty, které vyžadují zapojení většího počtu lidí, případně mohou využít dobrovolné pomoci odborníků, na které jinak nemají finanční prostředky. Rovněž si tímto způsobem osvojují nové dovednosti, vyměňují si zkušenosti a celkově se profesionalizují.

Nejčastější formou realizovaného firemního dobrovolnictví je účast na jednorázové akci v délce jeden až tři dny. Zaměstnanci spolupracují na přípravě, organizaci i vyhodnocení krátkodobého projektu neziskové organizace. Podle zkušenosti Fóra dárců je téměř polovina firemní dobrovolné pomoci směřována do sociální a zdravotní oblasti, následuje pomoc dětem a volnočasovým aktivitám a pomoc životnímu prostředí. Celkový přehled firem, které praktikují firemní dobrovolnictví, je obtížné získat, z informací v médiích se ale jedná například o tyto firmy: T-Mobile, Česká spořitelna, Česká rafinérská, Staropramen, Ernst&Young a další.

Příklad dobré praxe ve firmě Siemens²¹

Společnost Siemens patří mezi největší zaměstnavatele v České republice, v současné době má 10 600 zaměstnanců. Struktura firmy zahrnuje pražské ústředí s přibližně 2000 pracovníky, další zastoupení najdeme v Ostravě, Brně, Plzni, Pardubicích či ve Zlíně. Do skupiny Siemens patří také 8 výrobních závodů (v Drásově, Mohelnici, ve Frenštátě, Trutnově, Vrchlabí, Letohradě, Bruntále a v Brně).

Charitativní činnost je ve společnosti Siemens jednou ze základních složek konceptu společenské odpovědnosti. Je důležitým pojítkem mezi společností a místem, ve kterém podnik působí. Před šesti lety vznikl Siemens Fond pomoci, jehož cílem je sjednotit veškeré charitativní dary společnosti poskytované neziskovým organizacím na území České republiky. Fond se rovněž věnuje firemnímu dobrovolnictví, které má řadu podob. Jednou z nich je bezplatné školení neziskových organizací. Tématy jsou například motivace zaměstnanců, PR, fungování správní rady nebo komunikace mezi dárcem a obdarovaným. Tato školení ale firma nepovažuje za typické dobrovolnictví, probíhají v pracovní době jejich zaměstnanců a provádějí je, rovněž zdarma, i mimofiremní lektori. Za zásadnější formu, a skutečné dobrovolnictví, Siemens považuje možnost svých pracovníků věnovat se práci pro některou neziskovou

²¹ Sestaveno na základě telefonického rozhovoru a emailových konzultací s paní Karolinou Kříženeckou, Communication manažerkou z ústředí firmy Siemens v Praze a paní Hanou Dosedlovou Lackovou, HR manažerkou z výrobního závodu v Drásově. Využity byly též webové stránky <http://www.siemens.com/>.

organizaci ve svém okolí. S tímto typem aktivity v pražském ústředí Siemensu začali před pěti lety, kdy jeho pracovníci tři roky po sobě společně uklízeli odpadky v Divoké Šárce. Nyní se firma přestěhovala na Prahu 13 a hledá cesty pro podobné aktivity v novém okolí.

Od 1. ledna 2010 je možnost strávit až dva pracovní dny během roku firemním dobrovolnictvím zakotvena přímo ve směrnici Zaměstnanecké benefity. Ukazuje se, že společná prospěšná práce je pro vzájemné poznání členů kolektivu cennější než klasické teambuildingové outdoorové aktivity. Pomoc v neziskové organizaci pracovníci Siemensu hodnotí jako smysluplnou a přirozenou. Siemens podporuje skupinovou práci, individuální aktivity nejsou v rámci firemního dobrovolnictví zatím povoleny. Při výběru a vytipování konkrétních neziskových organizací se uplatňují tato hlediska: přednost je dáována organizacím z okolí pracoviště a těm, se kterými už Siemens dříve spolupracoval (např. formou firemního dárcovství). V době, kdy měl Siemens sídlo v Praze 6, to bylo například Občanské sdružení přátel Hendlova dvora (jeho cílem je ochrana kulturních památek Prahy 6, zejména Hanspaulky, Horní Šárky a Baby). Mimo Prahu 6 pak například Domov Laguna Psáry (poskytuje péči o osoby s mentální retardací bez omezení věku), o.s. Jahoda (provozuje např. nízkoprahové centrum) či Letohrádek Vendula (denní stacionář a chráněná dílna). V novém sídle v oblasti Prahy 13 byla nově navázána spolupráce s FN Motol a pracovníci Siemens zorganizují před Velikonocí výtvarnou dílnu pro děti léčící se na onkologickém oddělení.

Na pracovištích mimo Prahu je firemní dobrovolnictví realizováno v závislosti na podpoře vedení konkrétní regionální pobočky, osobní motivaci některého z pracovníků personálního oddělení a charakteru činnosti pobočky (možnosti výrobních poboček s pracovníky ve třísměnném provozu jsou jiné než podmínky pracovníků v office sféře). V poslední době se podařilo zaktivizovat i pracovníky ostravské pobočky, kteří se již podruhé přidali k akci organizované Fórem dárců – Engage. Znamená to, že v dané lokalitě mohou zaměstnanci různých firem pomáhat v jeden den v cca 6-10 nabízených neziskových organizacích. Na pobočce v Mohelnici zaměstnanci Siemens organizují darování krve. Zájem o firemní dobrovolnictví je i na pobočce v Drásově. Podle sdělení Hany Dosedlové Lackové, vedoucí personálního oddělení tohoto závodu, jejich zájmu však v současné době brání nedostatečná časová kapacita. Vedení závodu bude o možnosti zapojení se do celokoncernových aktivit uvažovat v roce 2011. Personální oddělení po přijetí definitivního rozhodnutí připraví technické podmínky pro realizaci a zakotvení do kolektivní smlouvy. Jedním z možných budoucích partnerů pro firemní dobrovolnictví v okolí Drásova by mohla být Oblastní charita

Tišnov, která dokončuje chráněné bydlení pro lidi s lehčím mentálním postižením v objektu bývalé mateřské školy v obci Skryje.

Úskalí a omezenost přínosu firemního dobrovolnictví vidí Karolina Kříženecká, Communication Manager pražského ústředí společnosti Siemens, v tom, že se pro nemocnici, domov důchodců, ústav sociální péče apod. jedná o pomoc nárazovou, ne stálou. Je však možné, a je to přáním firmy Siemens, že se někteří pracovníci budou cítit natolik osloveni možnostmi pomoci, že se stanou individuálními, pravidelnými dobrovolníky „své“ neziskové organizace i mimo pracovní dobu.

8. Motivace k dobrovolné činnosti

Pohnutky každého člověka k dobrovolné činnosti jsou individuální. Může to být touha po užitečnosti, smysluplnosti, ale i po osobním obohacení (zkušenostmi, novými mezilidskými kontakty apod.). U některých lidí může být silným motivem také náboženské přesvědčení (typické např. pro křesťanské dobrovolnické organizace). V případě nevyzrálých osobností mohou být motivy až nebezpečné (touha ovládat druhé, dokazovat si vlastní nepostradatelnost apod.), proto je nezbytné každou spolupráci dobrovolníka jasně vymezit a supervidovat.

Pavol Frič. a kol. vytypoval na základě výzkumu z roku 2001²² tři základní motivace k dobrovolnictví, které se vzájemně prolínají, přičemž vždy jedna z nich má u jedince dominantní vliv. První, konvenční (normativní) motivace znamená, že jedinec se stal dobrovolníkem na základě morálních norem nebo obecných neformálních pravidlech chování v dané společnosti. Tato motivace je dle studie dominantní u 41 % českých dobrovolníků, přičemž větší část z nich tvoří věřící a starší lidé nad 60 let. Příčinou může být fakt, že tato motivace se opírá o principy křesťanské morálky a představy o určitém správném způsobu života dané vrstvy obyvatel.

Druhá, reciproční motivace se pojí s hledáním užitečných prvků přínosných pro samotného dobrovolníka. Takový jedinec chápe dobrovolnictví jako vykonání dobra pro jiné, ale i pro vlastní prospěch. Z toho plyne i zájem o nové zkušenosti, navázání nových vztahů, touha získat nebo uplatnit určité schopnosti atd. Na základě reciproční motivace vykonává dobrovolnictví 37 % dobrovolníků (převážně mladých do 30 let, častý je ateistický názor na svět).

²² Frič, Pavol, kol.: Dárcovství a dobrovolnictví v České republice, AGNES, NROS, 2001.

Poslední, nerozvinutá motivace je založena na několika aspektech, např. důvěře v organizaci, přesvědčení o smysluplnosti dobrovolnosti v konkrétním případě, nebo jen šíření dobré myšlenky. Tuto motivaci má dominantně zastoupeno 23% dobrovolníků, často vysokoškoláků nebo lidí střední a starší generace.

Další výzkum, který Pavol Frič, společně s Terezou Pospíšilovou, realizoval v roce 2009²³ dokládá, že nejrozšířenější motivací českých dobrovolníků je příjemné vyplnění volného času či seberealizace. Ze své dobrovolnické aktivity mají požitek, užívají si ji, baví je. Většina respondentů zároveň „cítí“, že je důležité pomáhat druhým bez nároku na odměnu, tzn. že se jedná o motivaci reciproční.

Pavol Frič zde na základě výzkumu reprezentativního vzorku 3800 občanů ČR ve věku od 15 let, který zahrnoval 1132 dobrovolníků, dokládá, že průměrný český dobrovolník pracuje pravidelně a dlouhodobě. Převažuje dobrovolnictví spojené s členstvím v dobrovolné organizaci, ve které se až tři čtvrtiny dobrovolníků angažují déle než dva roky. Jsou loajálními členy své organizace i proto, že zde nacházejí přátelské prostředí a silné emocionální vazby na jiné členy organizace. Většinou jde o menší zájmovou organizaci (klub, sdružení, spolek) bez zaměstnanců, s nízkou mírou profesionalizace řízení dobrovolníků, která působí hlavně v oblastech sportu, kultury a rekreace.

²³ Frič, Pavol, Pospíšilová, Tereza: Vzory a hodnoty dobrovolnictví, tisková zpráva, 23.11.2010. Publikace s výsledky výzkumu vyjde na konci roku 2010. Více informací: fric@fsv.cuni.cz.

9. Literatura

Frič, P. a kol.: Dárcovství a dobrovolnictví v České republice, NROS, AGNES 2001.

Frič, P., Pospíšilová T. a kol.: Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století, HESTIA, AGNES, Praha 2010.

Hadzi-Miceva, Katerina: Komparatívna analýza dobrovoľníctva v európskych právnych systémoch a praxi. In: International Journal of Not-for-Profit Law /vol. 9, No. 3, June 2007.

Mgr. Ing. Němec, Jan: Právní úprava dobrovolnictví ve vybraných zemích Evropské unie, Parlamentní institut březen 2007. Text byl poskytnut organizací HESTIA, která má v oprávněných případech souhlas k jeho další distribuci.

Šebková; Ivana: Evropská dobrovolná služba očima dobrovolníků, FF MU 2010.

Tošner, Jiří, Sozanská, Olga: Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích, Portál 2002.

<http://www.dobrovolnik.cz>

<http://www.hest.cz>

10. Shrnutí

Rada Evropské unie vyhlásila rok 2011 Evropským rokem dobrovolných činností na podporu aktivního občanství s cílem vytvořit v EU prostředí příznivé pro výkon dobrovolnictví, zkvalitnit jej a podporovat, stejně jako zvýšit povědomí o jeho důležitosti a hodnotě. Také v České republice jsou pro rok 2011 připravovány aktivity na podporu dobrovolnictví.

Počátky nezištné pomoci v dnešním pojetí jsou spojeny s nástupem raného kapitalismu a souvisejících společenských změn. Postupně došlo k výraznému rozvoji organizovaného dobrovolnictví, který vyvrcholil v době po vzniku samostatného Československa. Druhá světová válka a období socialismu přinesly naopak útlum dobrovolnictví, který trval až do roku 1989. Následný nový rozmach byl stvrzen i na poli legislativním - zákon o dobrovolnické službě č. 198/2002 Sb. vstoupil v platnost 1. ledna 2003. Po několika letech aplikace zákona si tato právní úprava žádá ze strany organizací spolupracujících s dobrovolníky další novelizaci, jejíž uzákonění však prozatím nemá stanovený žádný konkrétní termín.

Dobrovolnictví může mít různou podobu, od spontánní výpomoci v rámci rodiny a sousedství přes zájmovou činnost po časově i obsahově vymezenou aktivitu zastřešenou určitou organizací. V současné době lze vymezit 5 základních forem: dobrovolnou občanskou výpomoc, vzájemně prospěšné dobrovolnictví, veřejně prospěšné dobrovolnictví, dobrovolnou službu a dárcovství.

Studie se detailně věnuje dobrovolným organizacím, dobrovolnickým programům a firemnímu dobrovolnictví. Ke každému z těchto témat uvádí příklady dobré praxe z Tišnovska i dalších míst Jihomoravského kraje. V závěru je popisována motivace lidí k nezištné pomoci. Nejnovější výzkum o dobrovolnictví přinesl zjištění, že nejrozšířenější motivací dobrovolníků v České republice je příjemné vyplnění volného času nebo snaha o seberealizaci. Většina z nich si zároveň myslí, že je důležité pomáhat druhým bez nároku na odměnu.

11. Summary

The Council of the European Union has declared 2011 to be the European Year of Voluntary Activities Promoting Active Citizenship. The aim is to enable and facilitate environment for volunteering in the EU, to support and improve the quality of volunteering and to raise awareness of its importance and value. Also in the Czech Republic a variety of activities leading to higher recognition of volunteering will be run.

The beginnings of altruistic work, as we understand it today, go as back as to the advent of capitalism and related social changes. In our country this period is chronologically identical with the national revival when a number of charitable organisations and civic associations of various kinds were established. The organised volunteering reached its top after 1918, at the time of the independent Czechoslovak Republic. The WW II and the period of socialism caused a decline that lasted until 1989. The favourable development and expansion following after this period was confirmed in the field of legislation too – Act No. 198/2002 Coll., on Volunteer Services, came into force on January 1, 2003. After several years of its application it became apparent, based on the needs of the organisations working with volunteers, that the law needs to be ammended. However, for its enactment no specifict data has been set.

Volunteering can have many forms, ranging from informal help in the family and neighbourhood or individual free time activities to more formalised activities within an organisation. Nowadays we can recognise five basic forms of voluntary help: voluntary civic participation, mutually beneficial volunteering, publicly beneficial volunteering, voluntary service and donating.

The study deals in detail with voluntary organisations, volunteering programmes and corporate volunteering. Each of these topics is illustrated with examples of good practice from Tišnov region or from other places of South Moravia region. In the final part the motivation for volunteering is described. The latest research on volunteering showed that the most frequent motivation of Czech volunteers is a wish to have a pleasant free time activity or looking for personal fulfilment. Most of the volunteers agree it is important to help other people without being paid for it.